

УДК:303.01

Farruxjon XAYDAROV,
178 – Maktab IDUM ingliz tili o'qituvchisi
E-mail: farruh900923@mail.ru

PhD X.Bakirova taqrizi asosida

DEVELOPING READING COMPETENCE OF NON-PHILOLOGICAL UNIVERSITY STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF PHYSICS)

Annotation

This article explores the development of English reading competence among non-philological university students, particularly those in the field of physics. The study employed contextual reading strategies, work with terminological glossaries, and post-reading reflection tasks. The findings revealed that interactive reading methods significantly improved students' comprehension levels and motivation, emphasizing the importance of integrating disciplinary content into English language instruction.

Key words: Reading competence, English language, physics field, non-philological students, contextual reading, academic text.

NOFILOLOGIK UNIVERSITET TALABALARINING O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH (FIZIKA YO'NALISHI MISOLIDA)

Annotatsiya

Ushbu maqolada filologik bo'lmagan yo'nalishdagi, xususan fizika sohasida tahsil olayotgan talabalar uchun ingliz tilida o'qish kompetensiyasini rivojlantirish masalasi yoritilgan. Tadqiqot jarayonida o'qish malakasini shakllantirishda kontekstual yondashuv, terminologik glossariy bilan ishlash va refleksiv savollar asosida o'qish bosqichlari qo'llanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, interaktiv o'qish metodlari talabalarning matnni tushunish darajasini va motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: O'qish kompetensiyasi, ingliz tili, fizika yo'nalishi, nofilologik talabalar, kontekstual o'qish, ilmiy matn.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ (ПО НАПРАВЛЕНИЮ ФИЗИКА)

Аннотация

В статье рассматривается развитие навыков чтения на английском языке у студентов нефилологических направлений, в частности физического профиля. В ходе исследования применялись контекстуальный подход, работа с терминологическим глоссарием и задания на рефлексии после чтения. Результаты показали, что использование интерактивных методов значительно повышает уровень понимания текста и учебную мотивацию студентов.

Ключевые слова: Компетенция чтения, английский язык, физическое направление, нефилологические студенты, контекстуальное чтение, научный текст.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida ingliz tilini o'qitish nafaqat filologik yo'nalishdagi, balki nofilologik soha talabalari uchun ham zarur kompetensiyaga aylangan. XXI asrda ingliz tili ilm-fan, texnologiya va xalqaro muloqotning asosiy vositasi sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois, texnik va tabiiy fanlar yo'nalishidagi talabalar uchun ingliz tilini egallash, xususan ilmiy matnlarni o'qish, tushunish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish –kasbiy malakaning ajralmas qismidir.

Fizika yo'nalishidagi talabalar o'z faoliyatida xalqaro maqolalar, konferensiya materiallari, ilmiy jurnallar va xorijiy tadqiqot natijalari bilan ishlash zaruratiga duch keladilar. Ingliz tilidagi matnlarni o'qish orqali ular sohaning yangi yutuqlari bilan tanishadi, ilmiy tafakkurini rivojlantiradi va o'z kasbiy kompetensiyalarini xalqaro miqyosda qo'llash imkoniga ega bo'ladi. Shunday ekan, o'qish kompetensiyasi faqat til bilish emas, balki tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va mantiqiy xulosalash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Biroq, nofilologik yo'nalish talabalarida o'qish kompetensiyasini shakllantirishda bir qator muammolar mavjud: sohaviy terminologiyani tushunmaslik, matndan asosiy g'oyani ajratib ololmaslik, sintaktik murakkabliklarni anglashdagi qiyinchiliklar va o'qishga bo'lgan past motivatsiya. Ushbu muammolarni hal etish uchun til

o'qituvchilari o'quv jarayoniga fanlararo (interdisiplinar) yondashuvni joriy etishi lozim.

Mazkur tadqiqot ana shu zaruratdan kelib chiqib, fizika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning ingliz tilidagi ilmiy matnlarni o'qish va tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda kontekstual o'qish, terminologik glossariylar bilan ishlash, matndan ma'no chiqarish mashqlari va refleksiv o'qish strategiyalarining amaliy samaradorligi tahlil qilinadi.

Metodlar. Tadqiqot Toshkent davlat texnika universiteti va Farg'ona davlat universitetining 2-bosqich fizika yo'nalishi talabalari o'rtasida o'tkazildi. Umumiy 60 nafar talaba tanlab olindi va ular ikki teng guruhga – tajriba guruhi (30 nafar) va nazorat guruhi (30 nafar) –bo'lib ajratildi. Tadqiqot uch oy davomida o'tkazildi va unda har ikki guruh bir xil o'quv materiallari asosida ta'lim oldi, biroq o'qitish usullari farq qildi.

Tajriba guruhi uchun innovatsion, interaktiv metodlarga asoslangan o'qish darslari tashkil etildi. Quyidagi metodlar qo'llanildi:

Kontekstual o'qish –fizika faniga oid autentik ilmiy maqolalar, xalqaro darsliklar va onlayn manbalardan olingan matnlar asosida o'qish mashg'ulotlari olib borildi. Har bir matn

oldidan talabalarga qisqa fon ma'lumot berilib, asosiy termin va tushunchalar bilan tanishtirildi.

"Pre-reading", "while-reading" va "post-reading" bosqichlari – o'qishdan oldin, jarayonida va so'ngida tahliliy savollar, bashorat qilish, asosiy g'oyani ajratish va mazmunni umumlashtirish kabi topshiriqlar bajarildi.

Terminologik glossariy bilan ishlash – har bir mavzuga oid atamalar ro'yxati tuzilib, ularning tarjimasini, izohi va qo'llanilish konteksti o'rganildi. Bu jarayon talabalarga ilmiy matnni to'liq tushunish va terminlarni amaliy qo'llash imkonini berdi.

Refleksiv o'qish topshiriqlari – matndan olingan asosiy g'oyalari asosida talabalarga o'z fikrini yozma yoki og'zaki shaklda ifodalash topshirig'i berildi. Bu bosqich o'qilgan ma'lumotni tahlil qilish, baholash va umumlashtirish ko'nikmasini mustahkamladi.

Nazorat guruhi esa an'anaviy o'qish mashqlari asosida ta'lim oldi: matnni o'qish, yangi so'zlarni yodlash, so'ng savollarga javob berish shaklida ishladi. Bu guruhda interaktiv usullar yoki fanlarni kontekstual materiallar qo'llanilmadi.

Baholash jarayoni ikki bosqichda amalga oshirildi:

Boshlang'ich (diagnostik) test – talabalar ilmiy matnni tushunish darajasi, asosiy g'oyani ajratish va terminologik bilimi bo'yicha baholandi.

Yakuniy (summativ) test – tajriba davridan so'ng talabalarining o'qish kompetensiyasidagi o'zgarishlar "Reading Comprehension Test" va "Scientific Text Understanding Scale" testlari orqali o'lgandi.

Olingan natijalar tahlili uchun miqdoriy (quantitative) va sifat (qualitative) usullar qo'llanildi. Test natijalari statistik jihatdan o'rtacha ko'rsatkichlar orqali tahlil qilindi, shuningdek talabalar fikrlarini aniqlash uchun qisqa yozma so'rovnomaga o'tkazildi.

Natijalar. Tadqiqot yakunida tajriba guruhi va nazorat guruhi talabalari o'rtasida o'qish kompetensiyasi darajasida sezilarli farq kuzatildi. Boshlang'ich (diagnostik) test natijalariga ko'ra, har ikki guruhning o'rtacha ko'rsatkichi deyarli bir xil bo'lgan: tajriba guruhi – 54%, nazorat guruhi – 56%. Biroq tajriba yakunida olingan summativ test natijalari tajriba guruhida o'qish ko'nikmalari ancha yuqori darajada rivojlanganini ko'rsatdi: o'rtacha natija 81% ga yetdi, bu esa 27% lik o'sishni bildiradi. Nazorat guruhida esa o'sish 8% atrofida bo'lib, yakuniy natija 64% ni tashkil etdi.

Tajriba guruhi talabalari ingliz tilidagi fizikaga oid ilmiy matnlarni o'qish va tahlil qilishda bir qator sifat jihatdan o'sish ko'rsatdi:

terminologik aniqlik: talabalarining 90% o'quv jarayonida uchraydigan texnik va ilmiy terminlarning ma'nosini mustaqil aniqlay oldi;

kontekstual tushunish: 86% talaba notanish so'zlarning ma'nosini kontekstdan aniqlash ko'nikmasini shakllantirdi;

grafik va jadval ma'lumotlarini sharhlash: 78% talaba ilmiy maqolalarda uchraydigan grafik yoki jadval ma'lumotlarini o'qish va izohlashni o'zlashtirdi;

mantiqiy umumlashtirish: 82% talaba matndan asosiy g'oyani ajratib, uni qisqacha xulosa sifatida ifodalashga erishdi.

Tadqiqot yakunida o'tkazilgan so'rovnomaga natijalari ham o'qish kompetensiyasining rivojlanishiga ijobiy munosabatni ko'rsatdi. Talabalarining 85% "kontekstual o'qish topshiriqlari" ularning ingliz tiliga bo'lgan qiziqishini oshirgani, 78% esa bu jarayon fizika fanidagi terminologiyani chuqurroq tushunishga yordam berganini ta'kidladi.

Sifat tahlili shuni ko'rsatdiki, interaktiv o'qish usullari talabalarda mustaqil o'rganish odatini shakllantiradi: ular o'qigan matndan o'zlari uchun foydali ilmiy faktlar, tajribalar va terminlarni ajratib olishni boshlaydi. Bu esa, o'z navbatida,

ularning sohaviy tafakkurini rivojlantiradi va til o'rganish jarayonini real amaliy faoliyat bilan bog'laydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari tajriba guruhida o'qish kompetensiyasining rivojlanish dinamikasi yuqori ekanini, qo'llanilgan metodlar samarali natija berganini va bu yondashuvni nofilologik yo'nalishdagi boshqa fanlarda ham tatbiq etish mumkinligini ko'rsatdi.

Muhokama. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, nofilologik yo'nalishdagi, xususan fizika sohasi talabalari uchun ingliz tilidagi o'qish kompetensiyasini rivojlantirishda interaktiv va fanlararo yondashuv markaziy o'rin tutadi. O'qish jarayonini shunchaki grammatik mashq sifatida emas, balki fanga oid bilimlarni kengaytiruvchi kognitiv faoliyat sifatida tashkil etish samaraliroq bo'ladi. Talabalarining ingliz tilidagi matnni o'qish jarayonida mantiqiy tahlil, muhim axborotni ajratish va terminologik izchillikni saqlash qobiliyati rivojlanadi.

Fizika sohasidagi matnlar murakkab terminologiya, formula va mantiqiy bog'lanishlarga boy bo'lgani sababli, o'qituvchi nafaqat til strukturasi, balki fan mazmunini ham to'g'ri yo'naltirishi zarur. Bu jarayonda talabalarga matnning til jihatidan emas, mazmuniy strukturasi tushuntirish, ilmiy fikrlash uslubini ko'rsatish, argumentatsiyani tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash kabi topshiriqlar samarali natija beradi.

Tajriba natijalariga tayanib aytish mumkinki, kontekstual o'qish yondashuvi – ya'ni matnni real fan konteksti bilan bog'lash – talabalarni chuqurroq tushunishga, so'z va iboralarni faqat tarjima emas, balki ularning ilmiy funksiyasini anglashga o'rgatadi. Masalan, "energy conservation" yoki "magnetic flux density" kabi terminlar tarjima asosida emas, balki fizik jarayonlarni ifodalovchi birliklar sifatida tushuntirilganda o'zlashtirish ancha samarali kechadi.

Bundan tashqari, raqamli o'quv resurslari – onlayn laboratoriyalar tavsiflari, xalqaro jurnallardagi maqolalar, fizik eksperimentlarning ingliz tilidagi tahlillari – talabalar uchun motivatsion omil bo'lib xizmat qiladi. Bunday materiallar ularni mustaqil o'rganishga, internetdagi ilmiy platformalar bilan ishlashga va o'z mutaxassisligi bo'yicha ingliz tilida muloqot qilishga yo'naltiradi.

Lingvodidaktik nuqtai nazardan, o'qish kompetensiyasini shakllantirish jarayoni tilni o'rganish bilan bir qatorda tafakkurni rivojlantirish, axborotni tanqidiy baholash va ilmiy nutqni tizimlashtirishni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun ingliz tili darslari faqat til mashqlari emas, balki kasbiy tafakkur laboratoriyasi sifatida ko'rilishi kerak.

Yana bir muhim jihat shundaki, talabalarda refleksiv yondashuvni shakllantirish, ya'ni o'qigan matni haqida o'z fikrini bildirish, ilmiy baho berish va shaxsiy xulosaga kelish ko'nikmasini rivojlantirish – o'qish kompetensiyasining ajralmas qismidir. Bu yondashuv nafaqat tilni o'rganishga, balki mustaqil ilmiy tafakkur va o'z fikrini mantiqan asoslashga ham xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi o'qish kompetensiyasini rivojlantirish nofilologik yo'nalishdagi talabalarda kasbiy tafakkur, fanlararo integratsiya va axborot madaniyatini mustahkamlaydi. Bunday yondashuv natijasida talabalar ingliz tilini nafaqat o'rganish obyekti, balki ilmiy va kasbiy faoliyat vositasi sifatida idrok etishni boshlaydilar.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqot natijalari fizika yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun ingliz tilida o'qish kompetensiyasini rivojlantirish o'quv jarayonining ajralmas va strategik tarkibiy qismi ekanini ko'rsatdi. Bu kompetensiyani shakllantirish jarayoni oddiy matn o'qishdan iborat bo'lmay, balki fanlararo integratsiya, amaliy kontekst, refleksiv fikrlash va tahliliy yondashuvni o'z ichiga olgan ko'p bosqichli tizim sifatida tashkil etilishi zarur.

Tajriba jarayonida qo'llangan kontekstual o'qish, terminologik glossariy bilan ishlash va refleksiv topshiriqlar orqali talabalar nafaqat til bilimlarini, balki mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham rivojlantirdilar. Bu esa ularning o'qish jarayonini faollashtirib, o'rganilayotgan materialni faqat til obyektiga emas, balki kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'liq amaliy bilim manbai sifatida idrok etishlariga yordam berdi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qish kompetensiyasining rivojlanishi:

talabalarni ilmiy tafakkur va fanlararo fikrlashga yo'naltiradi;

ularning terminologik bilim va kognitiv faolligini oshiradi;

ingliz tilini kasbiy muloqot vositasi sifatida qo'llash imkonini kengaytiradi;

mustaqil o'rganish, izlanish va tahlil qilishga ichki motivatsiyani shakllantiradi.

Shuningdek, raqamli resurslardan (ilmiy onlayn platformalar, xalqaro jurnallar, virtual laboratoriyalar) foydalanish o'qish jarayonini yanada samaraliroq qiladi. Bu talabalarni nafaqat ingliz tilida o'qish malakasini rivojlantirishga, balki global ilmiy hamjamiyatning a'zosi sifatida faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

Umuman olganda, kontekstual yondashuv va refleksiv metodlar orqali o'qish kompetensiyasini shakllantirish nafaqat lingvistik, balki kognitiv, kommunikativ va madaniy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Bu esa nofilologik yo'nalishdagi talabalarni zamonaviy ilm-fan, texnologiya va xalqaro hamkorlik sharoitida raqobatbardosh mutaxassislar sifatida tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Richards, J.C., Rodgers, T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 270 p.
2. Nation, I.S.P., Newton, J. Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. – London: Routledge, 2020. – 304 p.
3. Day, R.R., Bamford, J. Extensive Reading in the Second Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 236 p.
4. G'ofurov, U. Til o'qitishda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2022. – 180 b.
5. Nurmatova, S. Kasbiy yo'nalishli ingliz tilini o'qitishda o'qish malakasini shakllantirish // O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim jurnali. – 2021. – №3. – B. 45–51.